

МИЉАН МОЈАШЕВИЋ

ЗАПОСТАВЉЕНА ЈЕНСКА ДИСЕРТАЦИЈА О СРПСКОЈ НАРОДНОЈ ПОЕЗИЈИ КОД НЕМАЦА

То је посебно привлачна књига са краја прошлог века, *Die serbische Volksepik im Dienste der Erziehung*, од Стефана М. Окановића.¹ О Окановићу сазнаје и писац овог закаснелог приказа тек онолико колико стоји на крају дисертације у уобичајено кратком животопису: „*Stephan M. Okanowitsch*”, преводимо са немачког: „син кројача Милана и његове супруге Стане, рођен је 6. новембра 1871. у *Параћину* (Србија). Исти је посећивао основну школу у родном граду, нижу гимназију у *Параћину* и *Београду* и учитељску школу у *Београду*”. Био је једно време учитељ, „посећивао у з. с. 1892/93. филозофска предавања на Универзитету у *Београду*”. Мисли, наравно, на Велику школу. „Али своје филозофске и педагошке студије наставио је особито у *Халеу* (3 сем.) и у *Јени* (6 сем.)”. Међу десетак професора којима захваљује за „велики утицај” на његове филозофске и педагошке студије налазе се и двојица београдских: *Јб. Недић* и *В. Бакић*, коме је, као „професору педагогије на *Краљ. српском универзитету у Београду*” лепим речима оданости и захвалности посветио књигу.

Како се десило да *Милана Ђурчину* (1880-1960), а за њим ето и нама, остане непозната *Окановићева* значајна студија?

---

¹ *Ein Beitrag zum Ausbau des Lehrplanes der serbischen Volksschule vom Standpunkte der wissenschaftlichen Pädagogik*. Inauguraldissertation zur Erlangung der Doctorwürde der philosophischen Fakultät der Universität Jena vorgelegt von Steph. M. Okanowitsch. Jena: Druck von Bernhard Vopelius 1897, 140, 8°. — За послату копију ове дисертације веома сам захвалан ондашњем (1987) заменику директора Универзитетске библиотеке у *Јени* доценту д-ру *К. Марвинском* (*Marwinski*). Не бих ни ја знао за ову дисертацију да је нисам видео изложену у Универзитетској библиотеци у *Јени* поводом двестагодишњице *Вуковог* рођења.

Ђурчинова, бечка дисертација *Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur*² прихваћена је, и тако остала, као незаобилазна у проучавању немачко-југословенских литерарних веза, особито за историју примања српскохрватске народне поезије. Прво, зато што је у њој сакупљена и проучена богата грађа, и прегледно и интелигентно сложена у континуирану целину. Дакле, вредност студије саме по себи. Друго, млади Ђурчин је на основу те студије одмах постао доцент младог Београдског универзитета, и ту се, и као песник, нашао у матици културних збивања. Треће, и као уредник *Нове Европе*, угледног часописа који је, остајући у југословенском идеализму, издавао између два светска рата у Загребу; па затим и као значајан и утицајан сарадник *Enciklopedije Jugoslavije* (1955 и д.), Ђурчин се враћао предмету, и наслову, своје дисертације. Управо овом студијом Ђурчин је постао у историји југословенске германистике име које остаје. Та студија је, што такође много каже, преведена на српскохрватски.³

Кад се појавила Ђурчинова, бечка дисертација, са крупним *Das serbische Volkslied* у првом, и нешто ситнијим, другим делом наслова (*in der deutschen Literatur*), већ је 7-8 година постојала Окановићева, јенска дисертација, са крупним *Die serbische Volksepik* у првом, нешто ситнијим, другим делом наслова (*im Dienste der Erziehung*), са још мањим словима сложеним поднасловом (*Ein Beitrag zum Ausbau des Lehrplanes der serbischen Volksschule*) и већ још ситнијим: *vom Standpunkte der wissenschaftlichen Pädagogik*. Дакле, степеничасто сужавање од доминантног, крупног дела наслова до „тачке научне педагогије”, до сужене специјалности: испитивања примјењивости српске епике у српским основним школама.

Откуда интересовање у Јени за ову тему? Ђурчинова дисертација се надовезује на богату бечку традицију бављења српском, одн. српскохрватском народном поезијом. Копитар, Вук, Грим, Миклошич, Јагић — нема центра који се по томе, за онда, може мерити са Бечом.

² Dissertation der Philosophischen Fakultät der Universität Wien zur Erlangung der Doctorwürde vorgelegt von Milan Ćurčin, Leipzig: Buchhandlung Gustav Fock G.m.b.H. 1905, 220, 8°. — Нема Окановића ни у опсежном регистру монографије пословично акрибичног Миодрага Ибровца *Claude Fauriel et la fortune européenne des poésies populaires grecque et serbe*, Paris: Didier 1966, 685 и д., који се трудио да помене такорећи сваког чији се рад могао довести у везу с његовом темом.

³ Милан Ђурчин, *Српска народна ђесма у немачкој књижевности*. С немачког превео Бранимир Живојиновић, с предговором Мирка Кривокапића, Београд-Панчево: Народна библиотека Србије и Народна библиотека у Панчеву, 1987, 199, вел. 8°, с преводиочевим *Регистром личности*.

Али Јена? Даровала је Вуку докторат,⁴ дала је, широкогрудо, још по који и нашим људима, који би га можда теже стекли на ком строжем универзитету, али овај Окановићев је апсолутно — заслужен. Мноштво немачких дисертација је остајало нештампано, као радови којима се завршавају студије и уз које се, за стицање наставничког универзитетског звања морао писати хабилитациони рад, као степен виши од доктората. Било би вредно проучити гостопримство Јенског универзитета према Србима уопште, па утврдити и број наших учитеља који су стицали право да докторирају на том универзитету.⁵ Вреди пажње интересовање Јенског универзитета и иначе за српско школство.⁶

Оно што већ наговештава коришћена литература код Окановића,⁷ потврђује и целокупан текст: да се Окановић обилато користи немачким преводима српских народних песама, особито Талфјиним; да одреда познаје објављене збирке превода, да се, с наглашеном наклоношћу наслања на *Српску револуцију* водећег немачког историчара Леополда фон Ранкеа колико и на *Србију на Истoku* водећег српског социјалисте Светозара Марковића; да премало зна о бављењу Јакоба Грима и Гетеа српскохрватском народном поезијом, те да вероватно због тога оставља сасвим по страни Миклошичеву изврсну студију о Гетеовом препеву песме о Хасанагници, али се зато често враћа на Миклошичев чланак *Die serbische Epik*.⁸

⁴ О томе Милош Гривунац, *Вуков докторат*, из *Сѣраног њреџледа*, прво и друго полугође 1934, бр.1-4, Београд 1935, сепарат, 15 страна.

⁵ В. импозантну двотомну *Geschichte der Universität Jena 1548/58-1958*, Јена: Fischer Verlag 1958, I, 765, 4°; 1962, II, 841, 4°.

⁶ Нпр. нештампана докторска дисертација *Die Entwicklung des montenegrinischen Erziehungs-Schulwesens. Ein Beitrag zur Geschichte der Pädagogik. Vorgelegt von Milorad Schoschkitsch, aus Polimlje (Montenegro) — Jugoslavien. [1921]*, 77 стр. писањом машином и две непагиниране: Inhaltsverzeichnis и Literaturverzeichnis. Шошкић наводи Окановићеву дисертацију у списку коришћене литературе. За копију и ове дисертације и за податке о њеној сигнатури (Signatur 4. Diss. phil. Jena (Msch. Schr.) 1922 (186) захвалан сам опет колеги К. Марвинском (као у нап. 1).

⁷ За разлику од М. Ђурчина, који је даје у богатом попису на крају студије, Окановић је бележи у главном тексту и у напоменама испод текста.

⁸ Једном германисти се не би толерисало нпр. да цитира Гетеа и Хердера по изабраним делима кад већ постоје критичка издања њихових дела. Неједнако се цитира Ранкеово дело *Die serbische Revolution*. Ваља исправити цитирање као Dr. Kraus Friedrich, где титула Dr треба да стоји уз име а не уз презиме, за разлику од племићке титуле, која иде уз презиме. Но личило би ситничарењу правити попис сличних, техничких пропуста.

Кратки *Увод* (1-2) усмерава истраживање на културноисторијске, етнографске и патриотско-васпитне вредности у српској народној епизи, особито у односу на почетак 19. века, и на повезивање историје и поезије, уз наглашени напор да се примене знања о психологији народа (*Völkerverpsychologie*), те да се и једно и друго, то поетско-историјско збијање, протумачи као „производ народног духа” (*Volksg Geist*). Циљ педагошке тезе је васпитни садржај народне епике.

Друштвени односи у српском народу, заправо у Србији почетком 19. века (*Die sittlich-soziale Lebensverfassung des serbischen Volkes am Anfang des 19. Jahrhunderts*, 3 и д.) изложени су у најтежњој повезаности материјалне основе с духовном надградњом у време напора да се освоји слобода и обнови држава, а нема ни негдашњег племства ни учених људи, па се све обавља по обичајном праву, по оној: „Боље да село пропадне, а обичај остане”. Методски поступак, наговештен овде, спроведен је и у главним поглављима, онима о народној поезији. То је поступак циљаног паралелног увођења у истраживања немачких и српских извора. Овде су то подаци и анализе Леополда фон Ранкеа и Светозара Марковића, а у поглављима о епизи биће то паралелно увођење: песама по Вуковој збирци, с једне, и њихових немачких превода, с друге стране. Позивати се на Ранкеово писање о Србији значи, што се тиче аутентичности података, имати уствари Вука за сведока. А уносити у ту грађу, уз своја властита теренска знања, тумачења Светозара Марковића, значи освежавати Немцима романтичне представе о српском народном животу социјалним, и социјалистичким анализама, што не искључује идиличне призвук у описима моба, па „чувеног српског гостопримства”, родбинских веза, кумства, побратимства, породичних задруга, уопште патријархалног реда, и утицаје свега тога, као моралне основе, на народну епику. Тим, и сличним описима српске прошлости, која се допуњује описима савременог стања код Срба, тачније: у Србији, ова књига са краја деветнаестог века се надовезује на ону, Вуковом необичном спретношћу изврсно подстицану појаву литерарног србофилства треће деценије истог века. Гримови прикази српских народних песама, његов опсежни *Предговор* немачком преводу Вукове Граматике, Гетеови чланци о српској поезији, Ранкеова *Српска револуција*, Вукова *Црна Гора и Црногорци*, Каперови преводи и текстови — ту литературу допуњује, на њу се надзиђује и ова књига. Тиме је о њој речено највише што се може, и сме. Ауторово наглашено разумевање за патријархалну колективност као облик спречавања искоришћавања човека води га ка закључивању да је српско друштво почетка 19. века имало оно чему стреме сувремени „социјалноекономски напори” (15). Управо оним чиме се готово удаљава од епике у педагогици, а то су етнографско-социолошки слојеви

описивања и размишљања, студија се највише примиче описима српског живота и обичаја како су они Немцима, што посредно а што непосредно, представљани из Вукових извора. Уме Окановић да одабира, да дефинише и слаже у синтезе. Можда и преопширно, поглавље је усмерено да покаже како су у народној епици садржани морални идеали по којима је право оно што је морално. Оно што данашњи читалац ишчитава из оваквих описа јесте и сазнавање да су Србија и Црна Гора у оно време владавине обичајног права и народских схватања о томе шта ваља а шта не ваља у људском понашању, биле сигурно ближе једна другој него у каснија времена различитих раслојавања и интересних парцелисања — социјалних и политичко-каријеристичких.

Поглавље о народној поезији у животу српског народа (II. *Volkspoesie im Leben des serbischen Volkes*, 23 и д.) испада помало из иначе ненационалистички интонираног излагања уводним тврђењем о изузетном песничком дару српског народа. Пријатно је чути такве похвале када их казује други, како стварно и казују, али није најзгодије да то понављамо о себи, осим ако треба да се и тиме бранимо. А у овој књизи нигде се не осећа потреба за одбраном. Када се то каже цитатом из компетентна извора, као што је Миклошич, да су Срби једини народ који и „данданас” опева и митска времена и сувремена догађања,⁹ онда то заиста ни мало не личи оном „Нико као ја”, као када се у првом лицу понавља о изузетној поетској даровитости српског народа, где готово испаде да су Срби не само народ обдарених певача, него — народ певач (40). По дугом цитату из Талфје излази да је српски народ стварно у неку руку распевани народ.

Иако је ово поглавље неоспоран ослонац за основну, педагошку тему, оно највећим, па и најбољим делом израста у прилично осамостален преглед данас већ, од Ђурчина наовамо, добро, али онда не ни приближно познате, историје српске епике и немачког занимања за њу, тек ту и тамо стижући до педагошке теме. Али изненадиће и данашњег читаоца када прочита констатацију о подесности српских лирских народних песама за наставу језика, особито за децу, како је то „изврсно изложио В. Геце”.¹⁰

⁹ „Nur die Serben sind auch jetzt noch schöpferisch, sie sind gegenwärtig das einzige Volk, das in seiner epischen Dichtung neben mythologischen Stoffen die ruhmreiche Zeit des gewaltigen Serbenzaren Dušan, sowie die Schlacht bei Grahowo in unseren Tagen verherrlicht.” *Die serbische Epik*, 7-8.

¹⁰ Стр. 45. Наводи: „W. Götze, *Die Volkspoesie und das Kind*. in 'Jahrbuch des Vereins für wissenschaftliche Pädagogik', herausgegeben von Prof. Dr. T. Ziller, IV, Leipzig, 1872, S. 172-285.”

Уз корпус — Вукове збирке и немачки преводи — набројио је Окановић и повуковске скупљаче и збирке, њих негде 57, и рукописне збирке. Оваква теза би могла и без таквих пописа, иако иначе корисних кад се има на уму да је то време од пре скоро стотину година. Може неког занимати и подела епских песама по епохама, почев од митолошких и немањихких до најновијих времена, у неких седам периода (48 и д.), подела прилагођена теми дисертације. Хвали аутор Талфју и зато што је свом преводу додала прилог о историји српског народа, што, рекли бисмо, охрабрује аутора да и сам опреми своју дисертацију ето баш овим уводним излагањима о српској епизи у њеном, и овде, сталном преплићању са српском културном и политичком историјом.

Ништа неочекивано што се, у десетак редака, под наводницама преноси Ранкеов, вуковски наративни текст о гулама, што је само један од наглашених знакова из Ранкеове књиге којима је ова књига обележена, али је опет пријатно изненађење за читаоца: да Окановић има у рукама Кирстеов превод *Горскоџ вијеница* и да у подесном контексту допуњава Ранкеов прозни опис Његошевим стихом „Бе се гусле у кући не чују, / ту је мртва и кућа и људи”, у Кирстеовом преводу (51). Да ли је Окановића упутила према Његошу и Кирстеу асоцијација потакнута Ранкеовом реченицом да „чак ни игуману неког манастира није зазорно да пева уз гусле”,¹¹ па се присетио Игумана из *Горскоџ вијеница* и повезао га с овим код Ранкеа? Ово поглавље се завршава ауторовим речима, а свакако и читаочевим утиском о високом моралном нивоу српског народа и његове поезије првих деценија 19. века, са погледом на његово развијање током „даљег развитка државе”.

У знаку тог очекивања отвара се наредно поглавље: о развитку народног живота у новоствореној држави (III. *Die Entwicklung des Volkslebens im neugebildeten Staate*, 54 и д.), заправо од треће деценије века. Овим поглављем Окановић, на крају века, говори Немцима о оној Србији и њеној народној епизи и историји о којима су им током треће деценије тог века открили толико лепога и новог Леополд фон Ранке и Тереза Албертина Луиза фон Јакоб, под псеудонимом Талфј, па њој за љубав Јохан Волфганг фон Гете, али сви се они, са племићким титулама, надовезали на темеље које су ударили плебејци: Копитар, Вук, Грим. Организовање народног живота у државни, народа у нацију, сталешка диференцијација, настајање новчане привреде — све то мења и положај усмене, колективне књижевности, која прераста у писану, индивидуалну,

¹¹ Цитирамо по преводу Огњана Радовића: Леополд Ранке, *Српска револуција*, Београд: СКЗ 1965, стр. 49.

не престајући да се продужује, и у настајању, а не само у памћењу, и у ново време. Ова околност је могла бити немачким читаоцима Ранкеа, Талфје, Грима, Гетеа, Капера и тако редом изузетно занимљива као изузетност, какву ју је, речено је већ, наглашавао и Миклошич. Уместо Вука, када је и својим казивањима Ранкеу приповедао Немцима о Србима, сада допуњује та казивања нешто осамвремењеним језиком економије Светозар Марковић преко Окановића. Већ од треће деценије нема више једнакости. Окановић уводи у приказивање овог процеса и појмове: класа, беземљаши, богаташи, социјалисти. Потискивање натуралне привреде новчаном, обичајног права законодавством, нестајање добрих навика и обичајног морала, без добре замене за све то, разарање током таквих процеса „духа народа” (Volksggeist), уз признање економске неминовности и прогресивности, али и уз чињеницу да свим тим настаје празнина у духовном животу народа, тиме што је старо уништено а ново га није у стању заменити добрим, све то вреди више за положај школства него епике. Јесте да се добар део ових анализа развија прилично по страни од теме дисертације, али оне су прихватљива допуна, иновација уз традицију немачких знања о Србима, посебно о Србији, стицаних поводом народне поезије. Набацују се и овде подаци употребљиви и за широку тему о немачко-српским културним везама: о пропадању задругарства и због повећивања „српске нације са Германима” — то по Стојану Бошковићу и Влад. Јовановићу (58); о штети од преузимања из туђег, особито аустријског законодавства, законских прописа не прикладних српским навикама и могућностима примене; о увођењу немачког језика у школу (1838).¹² Све то, укључујући и критику историје као хронологије владара и ратова, иде ка закључку: да недостају педагошки принципи у школству и да је потребан морални препород нације, морално васпитање народа. Особито дуги цитат из књиге Окановићевог професора Војислава Бакића *О карактеру и образовању карактера* (Београд, 1887) делује многочим као да је упућен нашем времену. У томе треба да помогне Хербартова педагогика, применом њених сазнања на српско тле путем — народне епике (69). Дакле, опет у неку руку пропорционално немачко-српско постављање: овде уз Бакића Хербарт, чијим речима о врлини као циљу педагогије и васпитања карактера¹³ почиње поглавље о српској епизи као световој грађи за образовање

¹² О немачком језику у српским школама стоји још увек нештампана темељита студија Жарка Царића *Уџбеници немачког језика у Србији и Црној Гори до 1914. године*, београдска дисертација, Београд 1977, 281 куцаних страна.

¹³ Из књиге: J.F.Herbert, *Umriss pädagogischer Vorlesungen*, Leipzig: Reclam, стр.11. — Окановић. 70.

у српској основној школи (IV. *Die serbische Volksepik als profangeschichtlicher Gesinnungsstoff in der serbischen Volksschule*, 70 и д.).

Кад се васпитање карактера постави као врховни циљ образовања, онда се очекује избор из епике дотичног народа по мерилима високе моралности. А моралност, етичност и сродне категорије нису врлине ограничене етничким међама, него отварају младежи општељудске, и човечне видике одмалена. Окановић приказује намачком читаоцу богатство српске епике на примерима високе етичности, и штета је што не зна како је том страном своје поетичности деловала у Гетеово време песма о великодушности Бановић Страхиње, коју је Вилхелм Герхард тако и назвао насловом свог превода (*Der großmüthige Gatte*), као и што је штета, али много разумљивија, што Герхард Гесеман пишући о црногорским примерима чојства и јунаштва није знао и за сабрране примере велике племенитости, несебичности, и у овој студији. Разуме се да има и у тој епици примера сасвим супротног садржаја и деловања,¹⁴ који такође спадају у епску естетску представу о свету. Овде смо на одељку студије најбогатијем за тему о примању српске народне поезије на немачком. Без задржавања на теоретско-педагошком, наглашено националнопсихолошком (*völkerpsychologisch*) подзиђивању, и груписању уже тематике по том основу, навешћемо овде само песме које препоручује, и обрађује, као карактеролошке примере. На првом месту је *Дијоба Јакишића*: како је Анђелија браћу помирила. Двадесет преузетих стихова, по Каперовом преводу, са ситнијим, махом правописним одступањима. Друга је *Смрт војводе Пријезде*: Јеличина верност супругу, за којим иде смрт да не би допала султану у руке, са само четири преузета стиха, у Каперовом преводу: „Волим с тобом часно погинути /.../ О Пријезда, драги господару! / Морава нас вода одхранила, / Нек Морава вода и сарани.” Поступак сасвим супротан оном у песми о Бановић Страхињи, где Страхинова љуба „чува главу Турчин-Влах-Алије”. — Маркова праведност, у песми *Урош и Мрљавчевићи*, којој је Талфј као преводилац дала бољи наслов од Вуковог у оригиналу — *Marko, Schiedsrichter*, Марко као пресудитељ — представљена је са 55 стихова у Талфјином преводу, међу којима и они предивни у споју смерне етичности и једноставне естетичности, њих осам: „Марко сине једини у мајке! — до: „Боље ти је изгубити

¹⁴ Са те супротне стране прилази српској епици, посебно циклусима о Краљевићу Марку и Косовском боју Рајнхард Лауер у огледу *Aus Mordern werden Helden. Über die heroische Dichtung der Serben*, Frankfurter Allgemeine Zeitung од 6. марта 1993, бр. 55, одељак Bilder und Zeiten, стр.1-2, и поставља *furor serbicus* поред *furor teutonicus*.

главу, / Него своју огр' јешити душу." Носе ти стихови племенитом величином и у Талфјином преводу, у ком би још лепше звучало да је остављено име Јевросима, уместо Euphrosine. Од свих пет песама које одабира за поетску потврду идеје унутарње слободе, ова је свакако нај-снажнија. Следеће две су *Цар Лазар* и *Царица Милица* и *Сћари Вујадин*. Из прве су преузета 32 стиха у Талфјином, а из друге 20 у Каперовом преводу. У првој је тежиште на одлучности свих девет Југовића да се слободном вољом жртвују „за отаџбину и хришћанство” и да ниједан не прихвата молбу да остане „сестри од заклетве”. У другој: морална снага коју никаква мучења не могу натерати на издају.¹⁵

„Употреба снаге у служби моралних идеја” истиче се као јако обележје српске народне епике (99).

Такође упадљиво неговану идеју добротинства у српској епизи репрезентују четири песме: *Косовка дјевојка*, уз девет стихова из Талфјина превода: *Марко Краљевић и беџ Косијадин*, уз 23 стиха из Талфјина превода (и овде је Талфј изувукла из садржаја бољи наслов од оригинала: *Marko, barmherzig*, милосрдни Марко); *Марко Краљевић њознаје очину сабљу*, са 10 стихова из Талфјина превода (Окановић наводи број свеске и стране, а не и наслове песама: ни оригиналне, ни преведене), и, за ову тему ваљда најзахвалнија *Кнез Иван Кнежевић*, али без преузимања стихова, иако и за њу наводи у напомени где се налази у Талфјином преводу. Наведена је да посведочи како је „српска народна епика ослободилачких ратова још богатија примерима за идеју добротинства” од епике ранијих времена. Кнез Иван даје све што има „да би откупио српско робље из турских руку”.

Идеју правде представљају песма *Предраг* и *Ненад* по правичности деобе блага када Предраг не може да одоли жељи да посети мајку, и песма *Бој на Мишару*: „како се Карађорђе са српским народом ставља у службу правде и наноси Кулину страشان пораз на Мишарском пољу године 1806.” Упућује се на Талфјине преводе, али не наводе се стихови.

Женидба краља Вукашина и *Женидба Максима Црнојевића* одабране су да примерима кажњене преваре представљају српску епiku по осећању правичности. Песма о издаји Момчилове љубе уводи се под Талфјиним насловом *Die Verräterin*, издајница, са 22 стиха у Талфјином преводу, а песма о женидби Максима Црнојевића, од чијих се „преко 1200 стихова” преузима, из Талфјина превода, њих 13, дата је у сажетом

¹⁵ Држећи се доследно превода *Bujadin und seine Söhne* (Siegfried Kapper, *Die Gesänge der Serben*, Leipzig: Brockhaus 1852, I, 210) Окановић и у свом тексту употребљава име Бујадин уместо Вујадин (96).

изводу, и то тако сачињеном да убедљиво нагласи сличности ситуација са *Нибелуншком џесмом*, са фаталним подметањем младожењине замене. Ова песма је изгледа изврсно резимирана на тему сличности са спевом о Нибелунзима, у немачкој студији о епу, одакле је преузима Окановић,¹⁶ очигледно не знајући за Фатеров обимни резиме ове песме у додатку Гримовом преводу Вукове граматике од 1824.¹⁷

Почетњак буне њројив дахија ту је да покаже тежњу народа за правним друштвеним уређењем као главни мотив Српске револуције, тј. српских устанака. Свега пет преузетих стихова изгледа да су у Окановићевом преводу, јер не наводи преводиоца. А тих пет стихова су, наравно, они класични: „Ту кнезови нису ради кавзи /.../” Турци се називају и „владајућа класа” (*die regierende Klasse*), употребљава се и термин везан за појам наднице (*Lohnsystem*), дакле понешто и из социјалистичке терминологије? Из Марковићеве *Србије на Истџоку* допуњују се знања о српској историји из Ранкеове *Српске револуције*, а српска епика се уткива у теорију немачких теоретичара педагогије. Настоје се спојити немачка педагошка теорија и српска народна епика. И када се дотиче народне наклоности према борцима за слободу, не делује овај аутор нити наивно, нити хвалисаво, нити наметљиво, ни националистички примитивно. Напротив, европски образован Србин проширује немачка, што ће рећи европска, светска знања проучавањем националног тла и презентирањем примера са свог географског, културног и језичког простора. У свему: садржајан прилог упознавању немачког читаоца, одн. читаоца на немачком језику, са српскохрватском народном поезијом. Штета што Окановић премало зна историју примања те епике код Немаца. Српска епика захваћена је с најплеменитије стране. И разврстана, немачки марљиво на „системе”, по васпитној подесности. Тако песма *Свети Саво* улази овамо „као изврсан пример за *културни систем*”, и то са тридесет преузетих стихова — од неких четрдесетак, колико их у свему има, у Талфјином преводу. Њу у оквиру ове теме посебно узноси велики значај немањихких манастира као школа. Тиме песма, којом свети Саво одговара на питање „Куд се ћеде цар-Немање благо”,

¹⁶ Цитира: Prof. Dr. H. Steintal, *Das Epos*. In Lazarus und Steintal, *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*, Bd. V, Berlin, Dümmler, 1868, S. 19-20. И додаје: „Der Abriss des Liedes ist auch daraus entlehnt”. Окановић, 105.

¹⁷ Vater, *Die Hochzeit des Maxim Cernojewitsch*, у: Wuk' s Stephanowitsch *kleine Serbische Grammatik* verdeutscht und mit einer Vorrede von Jacob Grimm, Leipzig und Berlin: G. Reimer 1824, LXI-LXXXII. Репринт: Sagners Slavistische Sammlung herausgegeben von Peter Rehder, Band 1, München-Beograd: Sagner — Prosveta 1974.

постаје мала епска историја српског школства у његовој манастирској епохи. Оде благо на културу, „на три славна Српска намастира.” Све то као део „велике борбе за владавину добра и пропаст зла у друштву”, као део обиља „моралних примера” у српској народној епизи.

Завршивши управо овом песмом педагошка испитивања српске епике, прелази Окановић на њену естетску форму (*Die ästhetische Form der serbischen Volksepik*, 111 и д.), где, слично као што је дотле примењивао на српску епiku оно што је научио углавном, изгледа, од немачке педагогике, сада примењује на њу оно што је научио из естетике. Овде пак с наглашеним напором да се мисли апстрактно, системски, уз повезивање естетског за педагошку функцију. У том повезивању естетског и етичког, и у наглашавању „великог значаја естетског васпитања људског рода”, природно је да се не може пропустити да се у Шилеровој Јени не позове и на Шилерову чувену расправу *О естетском васпитању човека* (112). Свакако да би за истраживача српске народне поезије могло бити занимљивости у излагању о односу између садржаја и форме, и уопште о естетским вредностима српске епике.

Окановић је у овај део студије уградио онај део чувеног приказа Јакоба Грима из 1823. године који је Вук унео непреведен у свој предговор, и преузео отуда високе судове о српској поезији и неких петнаест стихова, и у оригиналу и у преводу, и не знајући да је то Гримов текст, јер ни у *Предговору* није речено чији је.¹⁸ Тако се сада тај део Гримоваг приказа враћа овом немачки писаном књигом немачким читаоцима. Наравно да онда докторанд не зна да је тај приказ објављен и у *Краћим списима* (*Kleinere Schriften*) Јакоба Грима. Пренет је из тог приказа и хваљени почетак *Дијобе Јакшића*, и почетак песме о Хасанагиници, онако као што стоји у делу приказа обухваћеном Вуковим предговором. Поменуће Окановић и Јакоба Грима међу филолозима који су писали о стиху српске народне песме, али на основу Миклошичеве студије *Die serbische Epik*.

Неколико пута стиже Окановић, посредно, у Гримову близину, али му недостаје знање да га наслути из контекста. Нпр. када се дотиче Гримоваг пријатеља и колеге Гервинуса полемишући са његовим судом о историји као науци и као школском предмету (121), или када се расправља о народним сагама. Није могуће да то непознавање Гримоваг филолошког

¹⁸ О томе потанко од писца овог прилога *Јакоб Грим и српска народна књижевност. Књижевноисторијске и филолошке основе*. Београд 1983, 412 и д. (=САНУ, Посебна издања књ. DLIII, Одељење језика и књижевности књ. 34, уредник академик Мирослав Пантић).

рада стоји у некој релацији са евентуалном запостављеношћу Јакоба Грима у педагогији, не рачунајући свакако општа знања о бајкама и *Речнику*, тј. осим оног што спада у општа знања о њему? Но и ми, непедagoзи по специјалности, сазнајемо овде штошта што нисмо знали: о примању српске народне поезије и путем радова из педагогије, свеједно да ли се неко, што је опет разумљиво, служи притом „само немачким преводима” (129). Примарно је да се та поезија обухвата, а секундарно је — како. Према томе, много је тога у овој студији што превазилази њен основни, практични циљ: „Укључивање народне епике у програм српске основне школе” (133).

У завршом поглављу се одмерава однос српске епике као световне, дакле не библијске грађе према другим наставним предметима (В. *Das Verhältnis der serbischen Volksepik als profangeschichtlichen Stoffes der serbischen Volkspoesie zu den anderen Unterrichtsgegenständen*, 134 и д.), имајући у виду шестогодишњу школу предвиђену школским законом Краљевине Србије, али и водећи рачуна, упоредно, о одговарајућој осмогодишњој немачкој школи. Поређењем епоха српске историје са епохама библијским, и у српској епизи, где се наспрам Исуса по његовом жртвовању за „истину свог учења” поставља кнез Лазар, а наспрам апостолâ наступају српски бојовници за слободу, изричито: хајдуци, они епски, дакле уздизање српског народа према небесима, прилика је да се на нову тему резимира српска историја (136 и д.).

За сам почетак, у грађи која се предлаже за наставни програм, стоје, уз Вукове бајке и Доситејеве басне, Гримове бајке у српском преводу. Међутим — и тога се требало сетити! — одабира Окановић добрих примера из српске епике и за наставу географије у основној школи. Стихови како Јакшићи деле очевину збиља су својеврсна лекција из географије. И повезивање географије са историјом, у песми *Die Verräterin*, тј. *Женидба краља Вукашина*, које поткрепљује навођењем примера у преко двадесет стихова, уз позивање и на Јагића за „топографску тачност” у српској епизи (139), може да подстицајно узнемирава истраживачки заинтересованог читаоца отварањем нових питања у проучавању домаће — српске и српскохрватске — народне, и не само народне епике.

Иако је са разумљивом благонаклоном издашношћу наспомињао Ранкеову *Српску револуцију*, изненадиће још по којег читаоца закључак аутора ове књижевно-педагошке тезе: да је својим истраживањем желео да „оправда” Ранкеово тврђење, које су потомци српских бораца заборавили. Том Ранкеовом реченицом — да „у песмама има много грађе за национално васпитање” — завршава се ова српска јенска теза о српској епизи и српском школству.

Опет је Окановић не слутећи дошао, и по природи основног предмета своје књиге, тј. народне поезије, у непосредну интелектуалну Гри-

мову близину. Наиме, делују ове Ранкеове речи веома слично оним библијским које је Јакоб Грим 1849, дакле две деценије за Ранкеовом *Српском револуцијом*, уписао у споменар Вилхелмине Караџић: „Es ist viel speise in den furchen der Armen”.¹⁹

Ваља имати на уму да је ова студија писана пре једног столећа. Да је писана као студија за примењену педагогију. А да јој овде меримо прихватљивост са гледишта немачко-југословенских културних веза.

Нespoмињање ове књиге у радовима о немачко-југословенским културним везама, посебно у радовима о српскохрватској народној поезији на немачком, не може се тумачити смишљеним прећуткивањем, него искључиво — непознавањем књиге. Пресудно је било што је остала изван пребогатог пописа литературе у Ђурчиновој дисертацији, тачније што Ђурчин није знао за њу. А чудно је што није знао.

Књига је и по природи струке и по формату аутора друкчија од Ђурчинове. По количини грађе и судова који се односе на примање српске епике на немачком језику, она треба да стоји у приручној библиотеци једног германо-сербокroatисте поред дисертација: Милана Ђурчина, Љубомира Огњанова, Јевта Миловића. Била би вредна фото-типског издања. И као културноисторијски документ.

Поред свега, да ипак не кажемо и: изнад свега, ово је упадљиво етичан приступ српској епизи као поезији моралности, правичности, награђене доброте и кажњаваног зла.

Но ова студија, поред обиља оног што се њоме позитивно хтелo, сведочи и сасвим нехотично о једној другој страни нашег предмета. А та је: Колико историја примања српске народне поезије код Немаца делује не непотпуно, него сиромашки без знања онога што је, у целини, чинио за њу Јакоб Грим, а за њим Гете својим чланцима, иако у овој дисертацији и овако има, посредно, и једнога и другога у цитирању немачких превода којих без Грима и Гетеа такође не би било, а на које се Окановић наслања и из којих преузима примере: у парафрази и у цитату.

¹⁹ „Изобила хране има на њиви сиромашкој”. Приче Солумунове 13,23. Изоставио је Грим део казивања: „а има ко пропада са зле управе.” *Споменар Мине Караџић*. Приредио, поговор и белешке написао Др Голуб Добрашчиновић, Београд: Вуков и Доситејејев музеј 1974, 37. — Ранке је, исто марта 1849. у Берлину, уписао ћерки свога пријатеља у исти Споменар: — „Denken Sie zuweilen an den Freund Ihres Vaters und der serbischen Nation”. За овакве трагове Гримовог и Ранкеовог пријатељства Окановић, разуме се, није ни морао ни могао знати.

